

Мр Видоје Спасић

**УПОТРЕБА ДИГИТАЛНИХ СЛИКА
У АМЕРИЧКОМ ПРАВУ**

UDK 347.77/.78:681.32(73)

Апстракт

Динамичан развој информационе технологије крајем 20-ог века извршио је снажан утицај на ауторскоправне односе. Тада утицај се нарочито одразио на сферу искоришћавања ауторских дела у телесној форми, а посебно на његов најзначајнији вид – умножавање. Све ово је неминовно имало последице и на материју ограничавања ауторскоправних овлашћења.

У раду су обрађени најважнији аспекти употребе дигиталних слика (једне нове врсте форме ауторских дела – дигиталних дела) у америчком праву, са акцентом на могућности стварања и границе коришћења дигиталних слика.

Кључне речи: ограничења права, дигитализација, дигитална слика, fair use (фер употреба).

Mr Vidoje Spasich¹

УПОТРЕБА ДИГИТАЛНИХ СЛИКА У АМЕРИЧКОМ ПРАВУ

1. Уводне напомене

Ствараоцима ауторских дела на основу закона припада субјективно ауторско право које се састоји из моралноправне (личноправне) и материјалноправне (имовинскоправне) компоненте, од којих свака садржи одређену групу овлашћења. Међутим, упркос чињеници да се ради о једном ексклузивном праву сви национални закони о ауторском праву, а такође и међународне конвенције садрже одређена ограничења субјективног ауторског права која се врше у јавном или приватном интересу. С обзиром на начин уређивања материје ограничења ауторских овлашћења данас у свету постоје два система: европски (континентални) систем и англосаксонски. У европском систему, који је знатно конкретнији и ригиднији, углавном се врши казуистичко набрањање појединих врста ограничења систематизованих у облику принудних лиценци и суспензија права.² С друге стране, англосаксонски систем, чији је најзначајнији представник САД, садржи један знатно флекси-

¹ Асистент на Правном факултету у Нишу.

² Код принудних лиценци ограничење ауторског права огледа се у могућности трећих лица да искоришћавају ауторско дело без сагласности носиоца права, али уз обавезно плаћање одговарајуће накнаде за то искоришћавање, док се код суспензије права ради о искоришћавању дела без сагласности и без плаћања накнаде. Међутим, треба истаћи да је у новије време све присутија пракса увођења законске обавезе плаћања накнаде и код тзв. суспензије права, тако да класична суспензија права полако нестаје и прелази у принудну лиценцу.

билији начин регулисања ограничења ауторских овлашћења конци-
пиран у облику неколико начелних критеријума чијој анализи подлеже
свако конкретно коришћење ауторског дела и на основу чијих резул-
тата се закључује да ли се ради и ограничењу права или о недопуште-
ној употреби. У САД-у се најзначајнији систем ограничења ауторских
овлашћења назива доктрином fair use (фер употреба) чији су консти-
титивни елементи: сврха употребе (purpose), природа коришћеног дела
(nature), обим коришћења (amount) и тржишни учинак (effect).³ Један
од значајнијих сегмената у контексту ограничења ауторских овлаш-
ћења у америчком праву представљају дигиталне слике.

2. Дигиталне слике и дигитална дела

Имајући у виду фантастичан развој дигиталних технологија крајем 20-
ог века, који је имао изузетан утицај на ауторско право, Конференција
о fair use⁴ и нови амерички Закон о ауторском праву дигиталног доба
(Digital Millennium Copyright Act)⁵ знатан део пажње посветили су
дигиталним творевинама. Једна од основних сврха директиве које је
утврдила Конференција била је давање упутства за примену принципа
фер употребе од стране образовних установа, наставника, ученика и
студената који радије желе да под фер употребом дигитализује визуел-
не слике заштићене ауторским правом за некомерцијалне образовне
сврхе него да траже сагласност од носилаца, односно власника аутор-
ског права.

Ове директиве не укључују никакву привилеговану фер употребу у
било ком контексту изван образовних и научних сврха употребе диги-
талних слика. Дакле, оне не обухватају не-образовну или комерцијалну
дигитализацију, као ни неограничену употребу, чак ни од стране не-
профитабилних образовних институција. Такође, ове директиве нису
донешене с намером да обухвате фер употребу дела заштићених аутор-

³ Детаљније о овој доктрини видети у раду истог аутора: Основи доктрине fair use о ограничавању имовинско-правних овлашћења аутора, Зборник радова Правног факултета у Нишу, бр. 40-41 2000/2001, стр. 215-234.

⁴ Завршна сесија КОНФУ-а одржана је маја 1998. године. Рад на конференцији трајао је више година а обух-
ватао је дискусије свих релевантних субјеката око 21 различите теме. Са ауторскоправног аспекта најзначајније
су биле дискусије око следећих тема: учење на дистанци, мултимедијске употребе, електронске резерве, упо-
треба дела од стране видно или слушно оштећених лица, привремено копирање, употреба софтвера у библио-
текама, чувanje ауторског материјала, архиве визујних дела-слика, међубиблиотечка позајмица, "скидање"
("download-ing") материјала, умножавање за привату употребу и прелиставање.

⁵ Закон је донет 28.10.1998. године.

ским правом у осталим образовним контекстима, као што су: образовни мултимедијални пројекти, образовање са дистанце или електронске резерве, који су обухваћени другим принципима.

2.1. Појам дигиталне слике

Пред крај 20-ог века фотографска и електронска технологија су се изузетно развиле тако да је добијање висококвалитетних копија визуелних слика постало много лакше, јефтиније и доступније. Међутим, ова чињеница никоме не даје аутоматски овлашћење да се овакве слике могу слободно умножавати и поново користити без сагласности носиоца права. Треба истаћи да су нејасноће око питања јасних својинских права код визуелних слика резултат постојања многобројних начина за добијање слика и вишеструких извора који се могу довести у везу са сваком појединачном сликом. Одређивање свих носилаца права захтева разумевање извора слике, приказаног садржаја и начина стварања слике, и то како у случају стварања оригиналних визуелних слика, тако и њихових копија.

Визуелне слике могу бити оригинална дела или копије оригиналних дела. Такође, у неким случајевима оригинална дела могу сјединити копије других дела. Тако, нпр. дигитални облик уметничке слике је можда био скениран са слајда копираног из објављене књиге у којој је била штампана копија уметничког дела. Ова копија је можда начињена са колор транспарента фотографисаног директно са оригиналне слике. Из овако конструисаног хипотетичког примера који може бити сасвим реалан, оправдано се може поставити питање носилаца својинских права сваког од учесника у наведеном ланцу.

С обзиром на начин свог настанка, дигитална слика може бити оригинална визуелна слика, копија оригиналa, објављена копија или копија објављене копије. Оригинална визуелна слика је уметничко дело или оригинално ауторско дело (или фрагмент дела), фиксирано у дигиталној или аналогној форми и приказано у визуелном медију. Примери за овакве слике укључују графичка, скулптурна и архитектонска дела као и исечак из покретних слика или других аудиовизуелних дела. Умножени примерак је копија оригиналне визуелне слике у дигиталној или аналогној форми. Најчешћи облици умножавања су фотографије,

укључујући штампане 35 mm слајдове и колор транспаренте. О оригиналној визуелној слици приказаној на умноженом примерку често се говори као о основном делу (*underlying work*).

Дигиталне слике могу бити копије било оригиналних визуелних слика или других копија. Издана копија представља копију оригиналне визуелне слике која се појављује у делу дистрибуираном путем копија и доступном јавности путем продаје или пак изнајмљивања или давања на послугу. Пример за то може бити пано у изложбеном каталогу који копира уметничко дело и дигиталну слику која се појављује на CD-ROM-у или on-line. Исто тако, копија објављене копије је још једна копија оригиналне визуелне слике (нпр. 35 mm слајд који представља копију слике узете из неке књиге).

Права поводом слика у сваком од наведених случајева из низа могу имати различити носиоци права. При том, право на коришћење слика ће се мењати не само у односу на идентитет носиоца права, већ зависно и од других фактора, као што су нпр. услови из завештања или лиценци.

Директиве се примењују на стварање дигиталних слика и њихову употребу у образовне сврхе у образовним институцијама. При том, образовне институције се дефинишу као непрофитабилне организације чија је примарна улога подржавање непрофитабилних истраживачких наставних и школских активности наставника, ученика и студената. Образовне сврхе се дефинишу као некомерцијална настава или настава базирана на наставним плановима које наставници реализују у непрофитабилним образовним институцијама, а истраживачке школске активности као планирана некомерцијална проучавања или истраживања усмерена ка давању доприноса знању и некомерцијалној презентацији резултата истраживања на конференцијама, симпозијумима или семинарима.

Директиве обухватају: (1) претече колекција аналогних слика и (2) новодобијене аналогне визуелне слике. Али, с друге стране, оне се не примењују на слике добијене у дигиталној форми, на слике из јавног домена, нити на дела за чију је употребу уживајући добио релевантна права. Уз то, треба истаћи, да само законским путем добијене аналогне слике заштићене ауторским правом, укључујући оригиналне визуелне слике, копије, објављене копије и копије објављених копија могу бити дигитализоване, сходно овим директивама.

Дигитална слика је визуелно дело које се чува у бинарном коду (биту и бајту). Примери дигиталних слика, између остalog, укључују битом уцртане слике (кодиране као серија битова и бајтова од којих сваки за себе представља посебну слику или део слике) и векторску графику (кодирану као једначина и/или алгоритми који представљају праве и криве).

2.1.1. Колекција аналогних слика

Ова колекција представља скуп аналогних визуелних слика систематски сакупљених од стране образовне институције у образовне сврхе у облику слайдова, фотографија или других актуелних визуелних медија. Претече колекције аналогних слика је колекција која је постојала до 31.12.1996. године. Новодобијена аналогна визуелна слика је слика приододата институцијској колекцији после наведеног датума.

2.1.2. Визуелни on-line каталог

Визуелни on-line каталог представља базу података која се састоји од малих слика из институцијске законски добијене колекције слика, праћена одговарајућим дескриптивним текстом, који, нпр. обухвата порекло и податке о правима или извору слике. Кратка слика (a thumbnail image) се користи у визуелном on-line каталогу или видео приказу прегледа слика (image broesing display) да би се омогућила идентификација снимака у образовној институцијској колекцији слика. Она је мале сразмере, значајно или типично мале резолуције, дигитална копија без икакве истински комерцијалне вредности и значаја за умножавање.

3. Дигитализација слика и њихова употреба од стране образовних институција

У складу са директивама, образовне институције представљају субјекте овлашћене за дигитализацију слика и њихову употребу. Што се тиче дигитализације, она се може вршити кроз два основна облика: (1) у виду дигитализације новодобијених аналогних визуелних слика и (2) путем дигитализације претече колекција аналогних слика.

Образовна институција може да дигитализује нове, законским путем добијене аналогне визуелне слике да би подржала њихове образовне употребе, уколико овакве слике у употребној дигиталној форми није лако купити или за њих добити дозволу по приступачној цени. У супротном, ове слике се не би могле дигитализовати за институцијску колекцију слика без сагласности власника.

Образовна институција може, такође, стварати тзв. мале сличице (a thumbnail image) законски добијених слика, које ће уврстити у визуелни каталог за сопствену употребу. Овакве умањене слике могу се комбиновати са кратким текстом у визуелном каталогу, који је срећен по одређеним областима, односно критеријумима.

У складу са временским ограничењима предвиђеним у овим директивама, образовна институција може да прикаже и обезбеди приступ дигитализованим slikama, и то путем своје сопствене сигурносне мреже. Образовна институција има обавезу да приликом приказивања дигиталних слика, на својим мрежама, применљује методе технолошке контроле да би се заштитила ауторска права власника, као и да учини све да уживаоце дигиталних слика упозна са овим правима. Такође, образовна установа мора поштовати правило да се дигиталне слике са њене сигурносне електронске мреже не смеју "скидати", копирати, задржавати, штампати, дистрибуирати, модификовати или употребити на било који други начин, осим допуштеног.

Образовна институција може на својој сигурносној електронској мрежи приказивати визуелни on-line каталог састављен од кратких сличица насталих поступком дигитализације са могућношћу приступа таквом каталогу, од стране наставника, ученика и студената који су члани нови те институције.

Осим наведеног, образовна институција може на својој сигурносној мрежи да приказује наставничке компилације за потребе наставе, консултација и сл., уколико постоје технолошка ограничења (као што је PIN или лозинка) која омогућавају приступ само ученицима који су легално уписаны на курс или разред. При том, овакво приказивање је временски лимитирано само на текући семестар или полуодишиште у коме се држи настава.

4. Коришћење слика изван институцијске сигурносне мреже

Електронски приступ дигитализованим сликама, укључујући кратке слике и институцијски визуелни on-line каталог, као и њихово приказивање или дистрибуција изван институцијске сигурносне мреже, у принципу, нису дозвољени, чак ни у образовне сврхе. Међутим, ипак је дозвољен приступ, приказивање и дистрибуција оних делова визуелног on-line каталога, који не садрже слике дигитализоване по овим директивама, као што су слике и текстови из јавног домена.

5. Ограничења у употреби слика

Постоје две врсте ограничења у употреби дигиталних слика: временско и персонално ограничење.

5.1. Временско ограничење

Образовна институција може да користи и задржи у колекцијама новодобијене аналогне визуелне слике, све док њихово задржавање и коришћење испуњава одређене услове. Слике дигитализоване из познатих извора, које у употребној дигиталној форми није лако купити или за њих добити лиценцу за употребу по приступачној цени, могу се користити за једно академско полугође (семестар) и могу се задржати у дигиталној форми у току тражења и добијања сагласности. При том, сагласност је потребна за оне употребе које превазилазе иницијалну употребу. У случају да се сагласност не добије, свака употреба која излази из оквира дозвољене употребе предвиђене овим директивама, постаје предмет анализе четири фактора доктрине fair use.

5.2. Персонална ограничења

Осим временског, постоје ограничења у погледу субјеката овлашћених на употребу дигиталних слика. Овакве слике могу користити наставници, ученици и студенти.

Наставник може да приказује дигиталне слике у образовне сврхе, дакле, у настави, укључујући држање курсева "лицем у лице" ("face to face") као и за истраживачке научне активности у непрофитној образовној институцији.

Наставници, као и ученици и студенти, могу да користе односно приказују дигиталне слике на предавањима и презентацијама, као и на некомерцијалним семинарима, на симпозијумима, конференцијама и слично у циљу професионалног усавршавања.

Директиве не "покривају" умножавање и издавање слика у публикацијама, укључујући научне публикације у штампаној или дигиталној форми, за које се, у принципу, тражи сагласност. У сваком случају, пре издавања било које слике у складу са fair use доктрином, чак и у научне и критичке сврхе, требало би такву употребу подвргнути анализи fair use фактора.

Студенти, такође, спадају у категорију повлашћених субјеката, који могу користити дигиталне слике. У том смислу, они могу да користе такве слике у испуњавању задатака академског курса, као што су семинарски радови, дипломски радови, тезе и сл. Они могу јавно да приказују своја академска дела у која су инкорпорисане дигиталне слике, на курсевима на којима су уписани, као и у току уобичајених критика у непрофитним образовним установама. Студенти могу задржати своје академско дело у свом личном портфелју за каснију употребу, за постдипломске студије или за употребу на послу - у служби.

Све друге употребе од стране студената нису обухваћене овим директивама и предмет су анализе фактора доктрине fair use.

Осим наведеног, наставници, ученици и студенти могу да дигитализују законски добијене слике за тзв. спонтану употребу. Ради се о ситуацијама када су подстицај о употреби дела и њеној реализацији и тренутак њене ефективне употребе тако близу да би било нелогично и нерационално очекивати благовремени одговор на захтев за добијање сагласности за такву употребу. Међутим, треба истаћи да овакве слике намењене за спонтану употребу не постају аутоматски део институцијске колекције слика. За сваку нову употребу оваквих дигитализованих слика или за њихово приоддавање институцијској колекцији слика, мора се тражити сагласност.

Важно је истаћи да приликом дигитализовања слика заштићених ауторским правом, у складу са директивама, образовна институција је дужна да, паралелно са тим, спроводи редовни поступак тражења сагласности за задржавање и коришћење слика. У случају да је носиоц ауторског права непознат, образовна институција је дужна да спроведе разумну истрагу, односно покуша да ступи у контакт са носиоцем права и о предузетим радњама води евиденцију.

5.3. Разумна истрага

Образовна институција која спроводи разумну истрагу ради утврђивања права на дигитализацију и коришћење дигиталне слике, укључује предузимање следећих мера:

- (1) контролисање сваке информације унутар система управљања образном институцијом, укључујући каталоге слайдова и бележака, у погледу извора слике;
- (2) захтевање одговарајуће способности наставног особља и библиотека, укључујући администраторе колекција визуелних извора, за сваку информацију у погледу извора слике;
- (3) консултовање стандардних приручних публикација и база података за информације о извору слике;
- (4) узимање у обзир права организација за умножавање и/или значајних професионалних асоцијација, које представљају ствараоце слика у одговарајућем медију.

Да би овлашћени субјекти могли да користе погодности у погледу дигиталних слика наведених у овим директивама, дужни су да назначе тачан извор слике и прикажу све податке о ауторском праву са свим информацијама везаним за власништво над тим правом и другим релевантним питањима.⁶ Наставници, ученици и студенти треба да задрже све напомене о ауторском праву или о другим својинским правима постављене од стране власника ауторског права или архиве слика или колекције дигиталних слика, осим уколико им није познато да је дело пало у јавни домен или да је дошло до промене власништва ауторског права. У случају да се означавање извора информација о власништву

⁶ Означавање извора значи адекватно идентификовање извора дела давањем пуног библиографског описа, ако се ради о штампаном делу, или навођење електронске - Internet адресе, уколико дело потиче са мреже.

ауторског права не може приказати на платну, односно слајду истовремено са slikom (нпр. у поступку испитивања), треба све учинити да се та информација прикаже чим то буде било могуће.

Приликом дигитализације и употребе одређених слика у форми објављене компилације (укључујући књиге-уџбенике, сетове слајдова, колекције дигиталних слика или појединих оквира (фрејмова) из покретних слика или других аудиовизуелних дела), уживаоци таквих творевина (било појединци или институције), треба да имају у виду чињеницу да фер употреба (fair use) ограничава број и садржајност слика које се могу користити из истог извора. Пошто је један од значајнијих елемената доктрине fair use ефекат употребе дела заштићених ауторским правом на тржиште, што је већи број и значај дигитализованих слика узетих из истог извора утолико је и већи ризик да њихова употреба можда неће бити фер.

6. Неке напомене у вези са коришћењем дигиталних слика

Упркос чињеници да употреба читавог ауторског дела, у начелу, није дозвољена по основу фер употребе, углавном је могуће користити целе слике из разлога да би се сачувао интегритет оригиналне визуелне слике. Наравно, све то уз поштовање ограничења употребе установљених овим директивама. Међутим, у сврхе електронског приказивања могу се, ипак, користити делови слике да би се истакли неки детаљи дела употребљеног у образовне сврхе, све дотле док се цела слика приказује или доводи у везу са њеним делом.

Да би се сачувао интегритет дела заштићених ауторским правом, овлашћеним уживаоцима се саветује да са нарочитом пажњом врше било какве измене на делу, које се под фер употребом користи у образовне сврхе попут критика, коментара, предавања, научних дела и истраживања. Такође, наставници, ученици и студенти треба да обрате посебну пажњу на природу сваке измене коју врше над оригиналном визуелном slikom приликом стварања сопствене визуелне слике.

Осим наведеног, уживаоци дела морају бити опрезни приликом коришћења слика "скинутих" са других извора, какав је нпр. Internet. Овакве дигиталне технике могу да садрже комбинацију дела заштићених

ауторским правом и дела из јавног домена. Исто тако, постоје и различите могућности злоупотребе на Internetu, а једна од значајнијих је да извесна дела заштићена ауторским правом могу бити стављена на мрежу без одобрења власника ауторског права.

6.1. Прелазни период за претече колекција аналогних слика

Претече колекција визуелних слика, по правилу, се састоје од десетина хиљада слика које су добијене из широког спектра извора у дужем временском периоду. Уз то, многим претечама колекција недостају објективне информације о старијим slikama, а стандарди за приступ се још увек развијају. Проблем, такође, представља, недостатак распознативих информација о одређеним slikama. Многе слике могу имати неколико слојева носилаца права. Тако, нпр. права над оригиналним визуелним slikama су одвојена од права над копијама тих слика и могу их имати различити носиоци права.

Уколико се претече колекција визуелних слика могу дигитализовати униформно и систематски, могу се стећи значајне образовне погодности. Дигитализација ће омогућити примену нове технологије коришћењем обиља потребних слика. Такође, носиоци права и образовне институције морају да воде рачуна о околности да постоји могућност да су одређене слике у неким колекцијама можда добијене без сагласности носиоца права или да евентуално чине предмет ограничене употребе. У свим таквим случајевима постоји реална могућност да се појаве носиоци права са својим захтевима, јер је дигитализација имала утицаја на њихова права и интересе.

6.2. Остале напомене везане за дигитализацију

Образовне институције могу да дигитализују слике из претече колекција аналогних слика у току разумног и прихватљивог прелазног периода од седам година. Овлашћени уживаоци могу да почну са коришћењем тих дигитализованих слика у току прелазног периода, како би обезбедили њихово коришћење у образовне сврхе у складу са овим директивама. Такође, у току прелазног периода институције треба да спроведу прелазни поступак за добијање сагласности за диги-

тализовање, задржавање и поново коришћење дигитализованих слика. Треба истаћи, да се дигитализација из претеча колекција аналогних слика ограничава на делове из истих извора као што су компилације или покретне слике. Међутим, уколико образовна институција није у стању да идентификује потребне информације за тражење одговарајуће сагласности током прелазног периода, континуирано задржавање и коришћење излази из оквира ових директиви и, разуме се, постаје предмет анализе четири фактора доктрине fair use. Слично претходном, дигитализација и коришћење ових колекција по истеку прелазног периода, такође излази из оквира ових директиви и постаје предмет анализе fair use фактора.

7. Закључна анализа

Директиве представљају консензус правно заинтересованих субјеката⁷ о условима под којима би фер употребу требало, начелно, примењивати. При том, употребе које излазе из оквира ових директиви могу бити фер или нефер. Ипак, у сваком случају, употреба дела која излази из оквира ових директиви, у принципу, повећава ризик да до фер употребе уопште и не дође.

Већ је истакнуто да се ограничења и услови предвиђени директивама не примењују на дела из јавног домена, на дела којима је истекао законски рок заштите, нити на дела за чију употребу су појединац или установа добили сагласност. Такође, споразуми о давању сагласности могу да утичу на употребе одређених дела и уживаоци би требало да "консултују" одговарајуће законске одредбе. Ове директиве не "покривају" не-образовну или комерцијалну дигитализацију, као ни неограничену употребу, чак ни од стране непрофитабилних образовних институција.

Предложене директиве за фер употребу дигиталних слика, углавном су од стране професионалаца за визуелне слике сматране сувише рестриктивним и у суштини нефункционалним. Главни разлог за оваква становишта везан је за фотографске копије ("копирне фотографије"). Директиве одобравају дигитализацију "законски добијених слайдова". Прављење фотографске копије је поступак прављења слайдова са слика из књига, излож-

⁷ Заседању КОНФУ-а присуствовали су представници око 60-ак различитих интересних група, комерцијалних, јавних и образовних.

бених каталога, часописа и сл.⁸ Употреба фотографских копија настала је из неколико разлога. Иако се слайдови могу купити на тржишту, њихов квалитет се може битно разликовати, а њихова селекција је базирана на захтевима тржишта. И док, теоријски сваком лицу може затребати нпр. слайд Мона Лизе, за неким другим слайдовима потребу може исказати само неколицина људи на свету. Једноставно, број слайдова који се може купити представља само мали проценат уметничких дела и дела архитектуре у свету. Стицање знања из ове дисциплине захтева употребу многоштва слика. Процењује се да за један семестар курса из Историје уметности, може да се употреби око 2000 слайдова. На установи просечне величине професори ће годишње користити 40.000 слайдова. Други разлог због чега се наводе куратори/библиотекари да користе фотографске копије је новац. Уопштено, јефтиније је направити слайд код куће него га купити од продавца. Трећи разлог је време. Могуће је направити слайд код куће за мање од 24 часа, а наручилање од продавца трајаће најмање неколико недеља.

Чини се да постојећи закон не покрива на адекватан начин питања везана за материјал који би се могао стручно означити као "визуелне уметности". Оно што важи за материјал базиран на тексту, једноставно не важи за слику, скулптуру или неке друге уметничке медије. Ако погледамо, нпр. процес регистрације ауторског дела, он захтева да се приложе два примерка новоствореног дела. Постоје и изузети, јер ако уметник направи уникатну слику, скулптуру или неко друго слично дело, очигледно је да га не може приложити. Стога је неки облик умножавања нужан и мора бити прихватљив. Тако, овде од самог почетка немамо посла са самим делом, односно оригиналним примерком већ са његовим сурогатом. Постоје и друга отворена питања. Аутор, нпр. пише једну књигу неколико година, док визуелни уметник за тај период направи на десетине дела. Регистровање свих ових дела постаје компликован процес. Упркос чињеници да су дела заштићена од самог свог настанка, дело мора да буде регистровано, како би могло да буде заштићено од нарушавања ауторског права.

Након доношења Закона о ауторском праву од 1976. године, заинтересованост за нове технологије, у првом реду фотокопирање, одједном је дала ново светло пракси прављења копирних фотографија. Национална Комисија за нове технолошке употребе дела заштићених ауторским

⁸ Оваква пракса постоји на Хопкинс универзитету од 40-их година 20-ог века.

правом – КОНТУ формулисала је директиве о фотокопирању за потребе међубиблиотечког позајмљивања, а "Ad hoc" Комитет за ревизију Закона о ауторском праву, израдио је споразум о директивама за копирање за потребе наставе у непрофитабилним образовним институцијама. Тако су куратори слайдова и библиотекари "открили" да се директиве намењене фотокопирању текстуалних материјала сматрају применљивим на њихове колекције визуелних извора.

Директиве КОНТУ-а, као и оне које се односе на рад у учионици, тумачиле су фактор фер употребе "обим и садржина" у виду процената, а фактор "сврха и карактер употребе" у виду инсистирања на спонтаности. "Ефекат по тржиште" замишљен је да означи да се након прве употребе мора тражити сагласност носиоца права. Следе примери ситуација са којима се куратори слайдова/библиотекари свакодневно суочавају. Професор држи курс који је примарно базиран на радовима једног уметника. Само се неколико слайдова тог уметника могу купити и постоји само пар издатих књига које документују његов рад. Уколико би се ограничио број слика које користи из тих књига како би се повиновао "фактору процента", то ће спречити професора да адекватно води курс. Заправо, и није неуобичајено да једна публикација буде једини расположиви извор потребних слика.

Такође, постоје и случајеви вишеструке употребе када професор мора да покаже слайд више пута у току предавања, када је слайд оштећен, када је двојици професора потребан исти слайд у исто време и сл.

Спонтаност ствара проблем имајући у виду време потребно за припремање на стотина слайдова потребних за држање курса. Илузорно је и штетно бацање слайдова на крају семестра. Слајдови нису, уистину, замена за купљени производ. При том, слике се користе независно, без икакве директне везе са извором из ког су узете. И овде се може постатити питање: "зашто не тражити сагласност за континуирану употребу?" Док механизми за заштиту ауторског права постоје за употребу путем медија дела у облику прозе или музике, таква могућност не постоји за слике из области лепе уметности. Када се ради о сликама, могу се вршити вишеструка умножавања, а права се "кумулирају" са сваким новим умножавањем. Узимимо, нпр. случај недавно преминулог уметника чије се уметничко дело налази у страном музеју уметности, чији је фотограф направио слайд који ће неки аутор користити у својој публикацији, а неко трећи је користећи копирну фотографију направио

нови слајд из те публикације, који ће један професор користити на предавањима курса из историје уметности. Поставља се питање од кога све треба тражити сагласност за употребу.⁹

Поред проблема спонтаности и тражења сагласности, може се постатити и питање какав ефекат копирна фотографија има по тржиште. Као што смо рекли, само један мали проценат слајдова који су потребни за наставу се може купити. Издавачи би требало да схвате да је књига из које се праве слајдови продати примерак. Када професори траже слајдове, колеге им често препоручују књиге у којима би се те слике могле пронаћи, што доводи до већег броја продатих примерака. Поставља се питање, шта ако се слика може купити, али је слабог квалитета, да ли уживалац мора да је купи када може да направи много бољу слику путем копирне фотографије. Исто тако, слајдови које продавци продају доступни су само у сетовима. Да ли је оправдано очекивати од уживаоца да купује читав сет када му је потребан само један слајд.

Курсеви из области уметности, у суштини се ослањају на умножене примерке или сурогате оригиналних уметничких дела, а не на сама дела, а та чињеница у огромној мери компликује питање фер употребе. Такође, неко може и да постави питање да ли фотографско умножавање уметничког дела у јавном домену може бити предмет заштите ауторским правом.

Поставља се питање шта се дешава ако уметник ангажује фотографа да направи слајдове његовог уметничког дела у циљу регистраовања ауторског права, а фотограф задржи права на фотографије и тражи њихово регистраовање за заштиту сопственог ауторског права. Може ли се ауторско право дати двема особама за два различита захтева базирана на истом регистрованом материјалу? Сасвим је сигурно да је за професионалне сврхе визуелних извора најбољи онај слајд који најпрецезније презентује уметничко дело а не најкреативнија фотографска интерпретација тог дела.

Закључак је да уметност и историја уметности једноставно не би могли да се изучавају без велике колекције слајдова. Али, док се питање

⁹ Пре неколико година за пројекат једног професора са John Hopkins Универзитета, о Едуарду Манеу, захтевао је употребу око триста илустрација. Да би се обезбедила права за умножавање свих илустрација било је потребно преко две године. Том брзином, чак и ако додајемо само 600 нових слајдова годишње, просечном куратору слајдова/библиотекару ће требати 40 година за тражење одобрења за само једногодишње набавке.

легалности у аналогном свету слајдова направљених од копирних фотографија не реши, не може се почети са решавањем питања дигитализације ових слајдова под окриљем фер употребе.

Примарна сврха законодавства из ауторског права је заштита и унапређивање интелектуалног стваралаштва за опште добро. И као што је Kenneth Crews рекао "доктрина фер употребе настала је из призивања да јавности треба дозволити ограничenu употребу материјала заштићеног ауторским правом на друштвено прихватљив начин", без сагласности носилаца ауторских права.¹⁰ И даље, да је "фер употреба суштински регулисана запажањем да образовање заслужује повлашћен третман и не би га требало прекомерно кочити".¹¹ Искуство показује да се будућност историје уметности одређује на основу будућих тржишта издавачких предузећа.

Предложене директиве КОНФУ-а за фер употребу дигиталних слика више служе заштити будућих тржишта трговинских предузећа, него што користе образовним институцијама којима су намењене. Дакле, поставља се питање да ли треба да будемо парализовани ћорсокаком над проблемом копирне фотографије. Реалан одговор је не. Визуелна привлачност коју пружа Web распострањен по читавом свету, ствара савршену ситуацију наставницима за експериментисање из области лепих уметности. Једноставно не може се чекати док правне одлуке не сустигну технологију. Негде између неискоришћавања могућности из страха од правног гоњења и одбацивања свих мера опреза за дистрибуцију материјала заштићеног ауторским правом свим клијентима Interneta лежи прихватљиво средње решење. Чини се корисним да све корисничке групе развију своје сопствене сетове директива или принципа за дигиталне слике, користећи нацрт КОНФУ-а, као узор, прилагођавајући га својим потребама. Основна идеја је да се поштују права власника ауторског права, али подједнако третирају и права уживаљаца ауторских дела. Треба довести у равнотежу куповину слика и споразуме о давању сагласности за употребу копирних фотографија тамо где слике нису доступне на други начин.

¹⁰ Crews K. D.: Copyright, Fair Use, and the Challenge for Universities: Promoting the Progress of Higher Education, Chicago Press, 1993, стр. 22-23.

¹¹ Op. cit., стр. 23.

На крају, у склопу принципа Националне хуманистичке алијансе треба споменути Ashcroftov¹² предлог, који нуди начин за довођење у равнотежу права власника интелектуалне својине са правима уживаљаца. Он појашњава обим одговорности који библиотеке и остале непрофитабилне институције имају за поступке својих претплатника. Предлог обезбеђује брзо реаговање на нарушување ауторског права у циљу смањења пиратства и употребу дигиталне технологије у образовању, научном истраживању и библиотечким архивама, укључујући осавремењивање доктрине фер употребе за електронске медије, као и стандард за одговорност која се базира на индивидуалном поступку, а не на ограничавање употребе нове технологије.

¹² Предлог сачињен 1997. године од америчког сенатора John-a Ashcroft-а.

Vidoje Spasić, LLM
Teaching Assistant

THE USE OF DIGITAL IMAGES IN THE USA LAW

Summary

In this paper the author analyses the most important aspects of using digital images, with special reference to their legal regulation in American legislature pertaining to their creation and limitations in their use.

A digital image is a new form of copyrighted works. As photographic and digital technology has advanced, the making of high-quality reproductions of visual images has become easier, cheaper, and more widely accessible, yet performed without permission. Clearing permission requires identifying the holder of the applicable rights.

The Conference on the fair use of copyrighted works established new guidelines for the fair use of digital images, as the guidelines were drafted with input from the copyright owner and user communities. The purpose of the guidelines is to clarify the application of the fair use doctrine in the area of the digital images, including their use for educational and non-commercial purposes.

Key words: *limitation of rights, digitilization, digital image, fair use.*